

УДК 1:316.3+340.12

DOI: 10.31359/1993-0941-2019-38-11

Тацій В. Я., доктор юридичних наук, професор, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID ID: 0000-0001-6015-3058
e-mail: kancel@nulu.edu.ua;

Данильян О. Г., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID ID: 0000-0001-5308-4664
e-mail: odana@i.ua

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВПЛИВУ

***Анотація.** Стаття присвячена проблемам взаємовпливу правової культури населення та державотворчих процесів в сучасній Україні. Показано, що розбудова Української держави знаходиться в діалектичній єдності з розвитком культури вітчизняного соціуму. Обґрунтовується ідея, що демократична держава як інститут втілення народовладдя передбачає наявність у суб'єктів суспільних відносин активістської правової культури. Разом з тим, розвиток правової культури та державотворчі*

процеси гальмуються неефективністю судової влади та правоохоронної системи, корумпованістю державних чиновників, відсутністю системи правового виховання молоді, особливостями менталітету та історичного минулого нашого народу тощо.

Ключові слова: *правова культура; державотворення; децентралізація; демократія; активістська правова культура.*

Актуальність теми дослідження. Темпи та якість державотворчого процесу у сучасній Україні обумовлені як суто юридично-інституційними чинниками, так і рівнем духовного прогресу суспільства. Одним з проявів духовної зрілості суб'єктів суспільних відносин є ступінь розвиненості їхньої правової культури. Феномен правової культури має багатогранний прояв, впливаючи на різноманітні аспекти життєдіяльності сучасної демократичної держави: характер державної інституційно-правової стратегії; якість парламентаризму в цілому та законотворчої діяльності зокрема; ступінь виконання норм закону у суспільстві; рівень насильства та характер злочинності у країні тощо. Соціальна значущість правової культури, її перманентний вплив на перебіг державотворчих процесів в Україні спричинили багатопланову наукову рефлексію у цій царині.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі тема правової культури є достатньо популярною, оскільки від її якості залежить низка важливих для держави й суспільства процесів: суб'єкт-об'єктні відносини у системі влади, ефективність діяльності судових й правоохоронних органів, рівень злочинності у суспільстві, успішність здійснення демократичних реформ та ін. Варто зауважити, що низка наукових праць присвячена розумінню ціннісного значення правової культури як підґрунтя державотворення, визначенню детермінуючої ролі правової культури у перебігу різноманітних соціальних процесів.

Зокрема дослідники С. Толмачова, С. Сітева, А. Колтунова обґрунтовують ідею про те, що у періоди соціально-економічної нестабільності з зростанням протестних настроїв, активізацією міграційних процесів питання формування правової культури особистості набуває особливої актуальності. Одним з основних показників формування правової культури в суспільстві поряд

з динамікою скоєння правопорушень є схильність до девіантної поведінки [14, 1356]. Відповідно участь громадян у протестних акціях, наявність у суспільстві певного відсотку суб'єктів схильних до девіантної поведінки безпосередньо впливають на стабільність держави, на характер здійснюваних реформ.

У наукових дискусіях сьогодення активно обговорюється проблема співвідношення поняття «правова культура» з іншими концептами — «конституційна культура», «законодавча культура» тощо. Так, Д. де Рюйшер констатує, що правова культура має важливе інституційне значення та потужний соціальний ефект. Разом з тим, правові основи держави тісно пов'язані із законодавчою культурою, яка заснована на принципах, а не на емпіричних судженнях [12]. Натомість дослідники К. Контіадес та А. Фотіаду, обґрунтовують доцільність використання поняття «конституційна культура», яка є різновидом (підсистемою) правової культури [10].

У цілому закордонні фахівці зауважують, що правова культура залишається принципово неоднозначним поняттям. На їхню думку, це пов'язано зі складністю фінансування комплексних досліджень, в яких порівнюються правові культури. Як правило дослідження правових культур має скоріше одновимірний або двовимірний характер й зосереджене на різних формальних особливостях правової культури конкретної країни, ніж на міжнаціональному порівнянні [11].

Опрацювання наукових публікацій свідчить, що у вітчизняних дослідженнях значна увага приділяється інституційним та неінституційним вимірам буття правової культури, зокрема її діалектичному взаємозв'язку з державотворенням. Як переконливо доводить О. Макеєва, правова культура є потужним чинником розвитку правової системи й відіграє одну з провідних ролей у демократичних трансформаціях сучасної України [3].

З точки зору О. Макарової та Ю. Крилової, правова культура становить духовно-ціннісний стрижень державотворення. Вона обумовлює формування правової системи та громадянського суспільства у країні, становить підґрунтя для розвитку правосвідомості населення [2].

Отже, аналіз наукової літератури з даної проблематики, викремлення недостатньо розроблених аспектів правової культури як чинника демократичного державотворення стали підґрунтям для формулювання **мети дослідження**. Так, в нашій науковій розвідці ми плануємо визначити основні теоретико-методологічні підходи до розуміння правової культури вітчизняного соціуму у сучасних умовах й показати її корелятивність з процесами розбудови демократичної Української держави.

Виклад основного матеріалу.

Визначаючись з понятійним апаратом нашого дослідження, варто зауважити, що розуміння правової культури має різноманітні наукові інтепретації та сутнісні відтінки.

На переконання вітчизняних дослідників, правова культура — це система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу й відображають у правовій формі стан свободи особистості, інші соціальні цінності. Вона відображає рівень розвитку правосвідомості в суспільстві, системи права і законодавства, юридичної практики та правової науки, охоплює сукупність усіх правових цінностей, створених людьми в правовій сфері. Високий рівень правової культури суспільства є однією з важливих ознак громадянського суспільства та правової держави, яка заснована передусім на принципах верховенства права і правового закону, поваги до основних прав і свобод людини й громадянина. Тому правова культура і правосвідомість взаємозумовлюють існування та функціонування одна одної [4, 425].

У свою чергу закордонні науковці К. Контіадес та А. Фотіаду, використовують поняття «конституційна культура», яка є різновидом (підсистемою) правової культури. Зокрема вони стверджують, що «конституційні культури відображають загальне розуміння і ставлення до конституції. Конституції з'являються і приймаються в рамках певної правової культури, а також діють, застосовуються, тлумачаться і розвиваються в рамках цієї правової культури і за допомогою неї» [10, 207].

З точки зору Д. Нелкена, в нинішніх реаліях концепція правової культури часто використовується для характеристики відмінностей між правовими системами (наприклад, представ-

леними в тенденціях існування судових та пенітенціарних установ). Як стверджує вищезначений фахівець, її рекомендується застосовувати при поясненні причин, що обумовлюють різне ставлення громадян і суспільств до використання закону. Концепція правової культури також знаходить своє місце в оцінці плюралістичних взаємодій між різними видами права і в спробах зрозуміти, як міжнародні або змішані суди долають суперечливі культурні норми, які відображаються у суддівській практиці різної юрисдикції [13, 46].

У вітчизняній філософсько-правовій традиції простежується тенденція до поєднання «інституційного» та «не інституційного» розуміння основ буття правової культури. Так, на думку І. Яковюка, правова культура не є звичайним структурним елементом правової системи, оскільки, будучи її якісною характеристикою, вона властива усім сферам правового життя суспільства. Тобто правова культура — це критерій, на основі якого можна здійснити оцінку ступеня розвитку як правової системи, так і її структурних елементів на предмет їх відповідності стану, якого потребує реалізація пануючої в суспільстві моделі державності [9, 47].

Можна погодитись з твердження даного науковця про те, що тип, характер, базові детермінанти правової культури суспільства в цілому відображають особливості державотворчого поступу певного народу. Разом з тим, деформована правова культура окремих громадян та верств населення негативно впливає на темпи демократичних перетворень у державі, в Україні зокрема.

Продовжуючи вищезначену логіку, О. Макеєва зауважує, що саме правова культура як чинник розвитку правової системи має відіграти головну роль у демократичних перетвореннях в Україні, вона тісно пов'язана з усіма елементами правової системи, формуванням правосвідомості громадян, новим баченням держави як демократичної, суверенної та незалежної, усвідомленням взаємозв'язку права і закону, з визнанням пріоритетного місця ролі людини і громадянина у правових відносинах. Важливим є формуванням правових цінностей, які своєю якісною властивістю сприяють правовій розвиненості особис-

тості, позитивному характеру її правової діяльності, реальному забезпеченню найвищої цінності — реалізації, захисту прав людини [3, 51].

В наш час, перебіг та результати проведення структурних реформ в Україні також детермінуються правовою культурою суб'єктів їх здійснення. Від рівня правових знань, правових навичок, розвиненості правосвідомості учасників державотворення залежить успіх реалізації кінцевої мети — розбудови демократичної, правової держави в Україні.

Фахівці переконливо доводять, що без високого рівня правосвідомості та правової культури кожного окремого громадянина України реалізація цілей, проголошених Конституцією, є неможливою. Зокрема, О. Макарова та Ю. Крилова зауважують, що правова культура є засадничим чинником у процесі державотворення, вона сприяє становленню правової системи та громадянського суспільства в державі, адже лише на основі високорозвиненого громадянського суспільства та верховенства права можливо побудувати справжню демократичну державу із правосвідомим населенням. Побудова правової держави без підвищення правової культури та рівня правосвідомості громадян є неможливою. Підвищення рівня правової культури суспільства, в свою чергу, вимагає підвищення рівня та якості організації правового виховання, яке здійснюється шляхом навчання, пропаганди, агітації та самовиховання [2, 105].

Вочевидь, правова культура визначає в остаточному вимірі долю політико-правових реформ, реформування судової системи, нормативно-правових актів та інститутів. Від рівня правової культури залежить, чи будуть вони діяти, чи ні. Найважливішою функцією правової культури в сучасному суспільстві є формування правових умов, у яких здійснюється дискусія, обговорення питань, які мають загальний інтерес як для окремих індивідів, так і держави, формується громадська думка та очікування [7, 291–292].

Разом з тим, в українському суспільстві існує низка причин, які гальмують як розвиток демократичної правової культури, так і знижують якість інституційних перетворень у державі. Серед них можна виокремити такі: відсутність теоретично об-

грунтованої державної концепції формування правової культури населення України; слабкість і дезорганізованість соціальних інститутів, які повинні займатися цим процесом; відсутність необхідної чисельності підготовлених правознавців для юридичної освіти громадян і формування в них навичок правової поведінки та ін. Усе це ускладнює й без того непросту ситуацію, пов'язану з формуванням правової культури в країні і проведенням правової реформи в Україні [5, 212].

В наш час, значний негативний вплив на розвиток правової культури всіх суб'єктів державотворення чинить неефективність судової та правоохоронної систем, які не здатні забезпечити у повному обсязі реалізацію принципу «невідворотності покарання», а як наслідок встановлення соціальної справедливості.

Як зазначає О. Пунько, велике значення для правової про-світи і культури громадян має діяльність судової влади, до структури якої входить Конституційний Суд України, загальні суди на чолі з Верховним Судом України і система арбітражних судів. Судді та органи правосуддя сприяють отриманню громадянами повноцінної, достовірної та конкретної правової інформації, формуванню у них законослухняності тощо. Отримані громадянами у судах правові знання мають важливе профілактичне значення. Необхідно підвищити роль цієї функції судів шляхом трансляції найважливіших з точки зору громадської думки судових процесів, покращення практики участі у судах громадських обвинувачів і громадських захисників, збільшення часу прийому суддями громадян тощо [6, 45–46].

Також не сприяє становленню демократичної правової культури й свавілля чиновників, корупція, невиконання правових норм носіями влади на різних рівнях державного управлінського апарату. Саме тому Україна потребує подальшого розвитку демократичного державотворення, активістського типу правової культури, якісних реформ у взаємодії людини та державних інституцій.

В цьому сенсі підкреслимо, що логіка розвитку демократичної держави вимагає постійного вдосконалення механізмів та форм народного представництва у владі, створення інституційно-нормативних умов для посилення впливу громадян на при-

йняття рішень на загальнонаціональному й місцевому рівнях. На нашу думку, виконання цих завдань потребує якісних зрушень у правовій культурі як всього суспільства, так і окремих громадян. Соціальна активність та громадянська відповідальність людини й різних верств населення мають стати запорукою постійного вдосконалення демократичних процедур у нашій державі, сприяти посиленню підзвітності можновладців перед суспільством за свої дії.

На сучасному етапі вітчизняного державотворення вищеозначені імперативи демократизації суспільного життя знайшли свій прояв у здійсненні реформи децентралізації влади. У цьому контексті особливої ваги набуває правова культура субсидіарності, яка передбачає раціональний розподіл функцій, прав та обов'язків між всіма рівнями влади. Задля реалізації поставленої мети система управління у регіонах України повинна забезпечувати надання реальної можливості для людини отримати максимальну кількість послуг від органів влади. Це завдання буде реалізоване за багатьох умов, однією з яких є підвищення рівня правової культури субсидіарності управлінських кадрів шляхом подолання наявних деформацій правосвідомості. Через активну участь місцевих громад у суспільних справах можна поліпшити якість управління як окремими територіями України, так і державою в цілому. Для України вкрай важливим є становлення інституту місцевого самоврядування як невід'ємного атрибуту громадянського суспільства й інноваційного суб'єкта державотворення. В той же час, для якісного зростання рівня правової культури субсидіарності можновладців, які очолюють місцеві громади важливі позитивні зміни у їхній правосвідомості, підвищення рівня особистої відповідальності за прийняття управлінських рішень. Розвиток правової культури субсидіарності на місцевому рівні сприятиме вирішенню наступних завдань:

- покращенню захисту прав і свобод громадян;
- підвищенню вимогливості до кандидатів у депутати на місцях та до діяльності органів місцевого самоврядування взагалі;

- створенню комфортних умов для розвитку громадян за рахунок справедливого перерозподілу коштів місцевих бюджетів та прийняття збалансованих рішень з урахуванням інтересів громад;

- впровадженню філософії партнерства у трикутнику центральна влада-органи місцевого самоврядування-громадянин [1, 42–43].

У цілому, як показує європейський досвід державного будівництва, правова культура громадян еволюціонує під впливом загальної демократизації суспільного життя, реального забезпечення можливостей у правовий спосіб відстоювати власні інтереси у судовому порядку, за допомогою політичних партій та громадських організацій, лобістських груп тощо

Фахівці стверджують, що у науковому плані розроблені ті ідейні концепції, що встановлюють можливість подолання сучасних проблем державотворення. Спираючись на ментальні здобутки європейської цивілізації нашої доби, були відпрацьовані та закріплені відповідні ціннісні орієнтації, центральними серед яких є такі:

- демократія справжня, представницька, а не декоративна;
- правова держава, яка ґрунтується на відомих принципах, закладених передусім у Декларації прав людини та в інших міжнародних стандартах;
- імплементація у державотворчий механізм принципу відповідальності держави перед громадянином;
- втілення фундаментальної європейської цінності – розвинене громадянське суспільство;
- плюралістична партійна структуризація суспільства, яка виражає інтереси усіх без винятку соціальних груп населення, є засадничою передумовою відпрацювання та ствердження системи суспільного дискурсу, себто різнопланового і постійного суспільного діалогу;
- турбота про середній клас;
- турбота про сферу «тонких структур»: літературу, мистецтво, усі можливі громадянські об'єднання тощо – не лише як вирішальних засобів виживання в умовах інформаційного сус-

пільства, а як найглибинніших основ існування демократії та функціонування повноцінного громадянського суспільства;

- визнання права основним ресурсом модернізаційного механізму державотворення;

- формування національної еліти на основі власної національної ідеї [8, 89–90].

Вищенаведені ціннісні орієнтації є підґрунтям для подальшого розвитку демократичної правової культури активістського типу й послідовного здійснення системних реформ в Україні. Як відомо, правова культура формується під впливом політичних, моральних, соціально-економічних, духовних та інших чинників й містить так звану «інституційну пам'ять» про досвід державного будівництва. Правова культура є втіленням звичаїв, традицій, норм, уявлень про справедливе облаштування держави, що накопичувались певним народом (або суспільством) протягом довготривалого історичного періоду.

Отже, **наукова новизна роботи** полягає у комплексному розкритті взаємодії державотворчих процесів та становленні демократичної правової культури в Україні. У дослідженні наголошується на тому, що цінності правової культури вітчизняного суспільства актуалізуються під час державотворення й навпаки демократичний поступ нашої країни сприяє формуванню правових знань, правових навичок, позитивних правових стереотипів у суспільній правосвідомості.

Висновки. Розбудова Української держави знаходиться у діалектичній єдності з розвитком правової культури вітчизняного соціуму. Демократична держава як інститут втілення народовладдя передбачає наявність у суб'єктів суспільних відносин активістської правової культури демократичного гатунку. На сьогоднішній день, українські громадяни отримали реальну можливість посилення впливу на прийняття рішень на рівні місцевого самоврядування завдяки здійсненню реформи децентралізації влади. Такі структурні зміни організації влади на місцях об'єктивно сприятиме розвитку правової культури субсидіарності, яка передбачає раціональний розподіл повноважень та ресурсів між центральними й місцевими органами управлін-

ня, більш активній та відповідальній позиції громадян щодо суспільно важливих проблем. Разом з тим, розвиток правової культури та демократичний поступ нашої держави гальмуються неефективністю судової влади та правоохоронної системи, плутаниною у законодавчих нормах й підзаконних актах, корумпованістю державних чиновників, відсутністю системи правового виховання молоді, впливом криміналітету на бізнес й політику, особливостями менталітету та історичного минулого нашого народу тощо.

Список використаних джерел :

1. Калиновський Ю. Ю., Жданенко С. Б. Роль правової культури субсидіарності у розвитку місцевого самоврядування в Україні. Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. 36. наук. пр. 2012. Вип. 1. С. 33–41.
2. Макарова О. В., Крилова Ю. І. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2015. Вип. 30. С. 104–108.
3. Макеева О. М. Правова культура як чинник розвитку правової системи. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2016. № 4. С. 48–53.
4. Попадинець Г. О. Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадянського суспільства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 36. наук. пр. 2016. № 850. С. 422–427.
5. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні. Монографія. Л. М. Герасіна, О. Г. Данильчан, О. П. Дзьобань та ін. Харків. Право, 2009. 351 с.
6. Пунько О. В. Правове виховання як основний чинник формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2014. Вип. 27(1). С. 42–46.
7. Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю (2009–2014, упоряд.: О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, В. І. Борисов; відп. за вип. О. В. Петришин. Харків. Право, 2015. 648 с.
8. Юськів Н. В. Правові проблеми державотворення у сучасних українських трансформаційних реаліях. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 801. С. 86–91.

9. Яковюк І. В. Правова культура і її вплив на розвиток правової системи. Вісник Академії правових наук України. 2008. № 1 (52). С. 43–56.
10. Contiades X., Fotiadou A. The Determinants of Constitutional Amendability: amendment models or amendment culture? European constitutional law review. 2016. Vol. 12. Issue 1. P. 192–211.
11. Damsa L. European Legal Cultures in Transition. Europe-Asia studies. 2017. Vol. 69. Issue 7. P. 1139–1140.
12. De Ruysscher D. Legal Culture, Path Dependence and Dysfunctional Layering in Belgian Corporate Insolvency Law. International insolvency review. 2018. Vol. 27. Issue 3. P. 374–397.
13. Nelken D. Comparative Legal Research and Legal Culture: Facts, Approaches, and Values. Annual review of law and social science. 2016. Vol. 12. P. 45–62.
14. Tolmacheva S., Siteva S., Koltunova A. Problem of studying social deviation and formation of legal culture of youth. International conference on research paradigms transformation in social sciences (rptss 2017). 2018. Vol. 35. P. 1356–1363.

References :

15. Kalynovskyj Yu. Yu., Zhdanenko S. B. (2012). The role of the subsidiarity legal culture in the development of local government in Ukraine. Suchasne suspilstvo: politychni nauky, sociologichni nauky, kulturologichni nauky. issue 1, 33–41 [in Ukrainian].
16. Makarova O. V., Krylova, Yu. I. (2015). Formation problems of the legal culture in Ukrainian society. Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya 18: *Ekonomika i pravo*, issue 30, 104–108 [in Ukrainian].
17. Makeyeva O. M. (2016). Legal culture as a factor in the development of legal system. *Yurydychnyj visnyk. Povitryane i kosmichne pravo*, 4, 48–53 [in Ukrainian].
18. Popadynecz G. O. (2016). Legal awareness and legal culture as factors of the formation of a civil society. *Visnyk Nacionalnogo universytetu «Lvivska politexnika»*. Seriya: *Yurydychni nauky: zbirnyk naukovyx prac*, 850, 422–427 [in Ukrainian].
19. Gerasina L. M., Danilyan O. G., Dzoban O. P. et al. (2009). Pravosvidomist i pravova kultura yak bazovi chynnyky derzhavotvorchoho protsesu v Ukrayini. Kharkiv. Pravo. [in Ukrainian].
20. Punko O. V. (2014). Legal education as the main factor in the formation of the legal culture of the individual in conditions of building the legal state of Ukraine. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogo universytetu*. Seriya: *Pravo*, issue 27(1), 42–46 [in Ukrainian].
21. Tatsii V. Ya. (2015). Selected articles, speeches, interviews (2009–2014). Kharkiv. Pravo [in Ukrainian].

22. Yuskiv N. V. (2014). Legal problems of the state in the modern Ukrainian transformational realities. *Visnyk Nacionalnogo universytetu "Lvivska politehnika"*. *Yurydychni nauky*, 801, 86–91 [in Ukrainian].
23. Yakovyuk I. V. (2008). Legal culture and its influence on the development of the legal system. *Visnyk Akademiyi pravovykh nauk Ukrainy*, 1 (52), 43–56 [in Ukrainian].
24. Contiades X., Fotiadou A. (2016). The Determinants of Constitutional Amendability: amendment models or amendment culture? *European constitutional law review*, Vol. 12, issue 1, 192–211 [in English].
25. Damsa L. (2017). European Legal Cultures in Transition. *Europe-Asia studies*, Vol. 69, issue 7, 1139–1140 [in English].
26. De Ruyscher D. (2018). Legal Culture, Path Dependence and Dysfunctional Layering in Belgian Corporate Insolvency Law. *International insolvency review*, Vol. 27, issue 3, 374–397 [in English].
27. Nelken D. (2016). Comparative Legal Research and Legal Culture: Facts, Approaches, and Values. *Annual review of law and social science*, Vol. 12, 45–62 [in English].
28. Tolmacheva S., Siteva S., Koltunova A. (2018). Problem of studying social deviation and formation of legal culture of youth. *International conference on research paradigms transformation in social sciences*. Vol. 35, 1356–1363 [in English].

Тацій В. Я., Данильян О. Г.

**Правовая культура и государственное строительство в современной
Украине: проблемы взаимовлияния**

Аннотация : Статья посвящена проблемам взаимовлияния правовой культуры населения и государственных процессов в современной Украине. Показано, что развитие Украинского государства находится в диалектическом единстве с развитием культуры отечественного социума. Обосновывается идея, что демократическое государство как институт воплощения народовластия предполагает наличие у субъектов общественных отношений активистской правовой культуры. Вместе с тем, развитие правовой культуры и государственное строительство тормозятся неэффективностью судебной власти и правоохранительной системы, коррумпированностью государственных чиновников, отсутствием системы правового воспитания молодежи, особенностями менталитета и исторического прошлого нашего народа и т.д.

Ключевые слова: правовая культура, государства, децентрализация, демократия, активистская правовая культура.

Tatsiy V. Ya., Danilyan O. G.

**Legal culture and state-building processes in modern
Ukraine: problems of mutual influence**

Summary : The article is devoted to problems of mutual influence of legal culture of the population and state-building processes in modern Ukraine. It is shown that the development of the Ukrainian State is in dialectical unity with the development of the culture of the domestic society. The democratic state, as an institute of the rule of the people embodiment, suggests a democratic participatory legal culture of the public relations subjects. It is emphasized that Ukrainian citizens have received a real opportunity to increase their influence on decision-making at the local self-government level so far due to the decentralization reform implementation. Such structural changes in the organization of local authorities objectively promote the development of a legal culture of subsidiarity, which provides for a rational distribution of powers and resources between central and local authorities, a more active and responsible position of citizens on social issues. It is proved that the development of a legal culture of subsidiarity at the local level will promote accomplishing the following tasks: improving the protection of citizens' rights and freedoms; increasing the requirements for local candidates and for the activities of local self-government bodies in general; creation of comfortable conditions for the development of citizens through equitable redistribution of local budgets and making balanced decisions taking into account the interests of communities; the implementation of the partnership philosophy in the central authorities-local self-government-citizen triangle. At the same time, the development of the legal culture and democratic progress of our country are impeded by the inefficiency of the judiciary and the law enforcement system, the confusion in laws and by-laws, the corruption of public officials, the lack of a legal education system for young people, the impact of criminality on business and policy, features of our national mindset and history, etc. Attention is drawn to the fact that, as it is proven by the European state-building experience, the legal culture of citizens evolves under the influence of general democratization of social life, the real provision of opportunities to uphold their interests by legal remedies in court, with the help of political parties and public organizations, lobbying groups, etc. The authors note that the processes of legal education and state-building are closely interrelated and mutually reinforced, which occurs in several directions and

has mixed results. On the one hand, the proclamation of the purpose of a relevant statehood formation has an undeniably positive impact on the process of legal education, since it directs it in line with universal values and serves as a benchmark. On the other hand, public and legal practice can have a negative impact on education. The inability to realize the proclaimed social ideal and the conscious or unconscious deviations from the chosen course entail disappointment in it in particular and in law in general, and subsequently entail advanced legal nihilism.

Key words: legal culture; state-building, decentralization, democracy, participatory legal culture.